

HUQUQIY DAVLAT HOKIMIYATI: NAZARIY VA AMALIY ASOSLAR**BOBOXONOV BOBIR****ASHUROV ABDUVALI**

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI IQTISODIYOT
VA MOLIYA VAZIRLIGI HUZURIDAGI BOJXONA
QO'MITASI BOJXONA INSTITUTI 124-GURUH
KURSANTLARI

Annotatsiya: Huquqiy davlat hokimiyati davlat va jamiyat o'rtasidagi muvozanatni ta'minlaydigan asosiy tizim sifatida qaraladi. U davlatning qonuniy doirada faoliyat yuritishi, inson huquqlarini kafolatlash va fuqarolik jamiyati institutlari bilan samarali hamkorlik qilishni nazarda tutadi.

Kalit so'zlar: davlat maxanizmi, fuqarolik jamiyati, huquqiy tamoyillar.

Kirish

Huquqiy davlat tushunchasi inson huquqlarini ta'minlash, qonun ustuvorligi va davlat hokimiyatining chegaralanganligini kafolatlashga asoslangan bo'lib, zamonaviy davlat boshqaruvi tizimining asosiy nazariy g'oyalaridan biri hisoblanadi. Bu konsepsiya davlat hokimiyatining o'zaro muvozanat va nazorat mexanizmlari orqali tartibga solinishini talab etadi. Ushbu maqola huquqiy davlat hokimiyatining nazariy asoslari, uning tamoyillari va amaliyotdagi ahamiyatini murakkab yondashuv orqali tahlil qiladi.

1. Huquqiy davlatning nazariy asoslari

Huquqiy davlat tushunchasi davlatning huquq doirasidagi faoliyatiga asoslanib, davlat va jamiyat munosabatlarining tartibga solinishi tamoyillarini belgilaydi. Ushbu tushunchaning shakllanishi ko'p bosqichli jarayon bo'lib, uning asoslari quyidagilar bilan bog'liq:

1. Qonun ustuvorligi tamoyili. Nemis huquqshunoslari, xususan, I. Kant va G. Gelbs tomonidan ishlab chiqilgan bu tamoyilga ko'ra, davlat hokimiyati qonun bilan cheklanishi va har bir fuqaroning huquq va erkinliklari kafolatlanishi kerak.
2. Hokimiyatlarning bo'linishi nazariyasi. Jon Lokk va Sharl Lui Monteskyening g'oyalariga ko'ra, davlat hokimiyati qonun chiqaruvchi, ijro etuvchi va sud hokimiyatiga bo'linishi lozim. Bu bo'linish har bir hokimiyat tarmog'ining mustaqilligini va ularning o'zaro nazoratini ta'minlaydi.
3. Fuqarolik jamiyati va davlat o'zaro munosabatlari. Huquqiy davlatda fuqarolik jamiyati davlat hokimiyatini cheklash va nazorat qilishning muhim institutidir. Ushbu munosabatlar tenglik, ijtimoiy adolat va huquqiy tartib tamoyillariga asoslanadi.

2. Huquqiy davlat hokimiyatining tamoyillari

Huquqiy davlat hokimiyati quyidagi asosiy tamoyillarga tayanadi:

1. Qonuniylik tamoyili. Davlatning barcha institutlari va mansabdorlari faoliyati qonuniy asosda amalga oshirilishi shart. Bu tamoyil huquqiy tartibotni ta'minlash uchun zarur.
2. Hokimiyat bo'linishi va muvozanati. Hokimiyatning qonun chiqaruvchi, ijro etuvchi va sud hokimiyatlariga bo'linishi mustaqil institutlar o'rtasida muvozanatni saqlash imkonini beradi.
3. Inson huquqlari va erkinliklarining ustuvorligi. Huquqiy davlat hokimiyati har bir fuqaroning konstitutsiyaviy huquqlarini himoya qilish va ular uchun teng imkoniyatlarni yaratishni kafolatlaydi.
4. Davlatning huquqiy javobgarligi. Davlat organlari va mansabdorlari o'z faoliyati uchun huquqiy javobgar bo'lishlari lozim.

3. Huquqiy davlat hokimiyatining amaliyoti

Huquqiy davlat hokimiyati amaliyotda qanday ko'rinishda bo'lishini tahlil qilish davlatlarning boshqaruv tizimini tushunishda muhimdir. Bugungi kunda rivojlangan davlatlar huquqiy davlat tamoyillarini amalga oshirishda quyidagi yo'nalishlarga e'tibor qaratmoqda:

1. Qonunlarning oshkoraligi va shaffofligi. Demokratik davlatlarda qonun chiqarish jarayoni fuqarolarning keng ishtirokini ta'minlashga qaratilgan.
2. Sud hokimiyatining mustaqilligi. Adolatli sud tizimi huquqiy davlatning ajralmas qismidir. Mustaqil sud hokimiyati orqali inson huquqlari va erkinliklari himoya qilinadi.
3. Fuqarolik jamiyati institutlarining faolligi. Ommaviy axborot vositalari, nodavlat tashkilotlar va fuqarolar faolligi davlat hokimiyatining javobgarligini oshirishda muhim ahamiyatga ega.
4. Korrupsiyaga qarshi kurash. Huquqiy davlat tamoyillarining to'liq amalga oshirilishi korrupsiyaga qarshi samarali choralar ko'rilishini talab etadi.

4. Huquqiy davlat g'oyasining tarixiy rivojlanishi

Huquqiy davlat konsepsiyasi uzoq tarixiy jarayon davomida shakllangan bo'lib, quyidagi asosiy bosqichlarni o'z ichiga oladi:

1. Qadimgi davrlarda huquq va davlatning ajralishi.

Qadimgi Yunoniston va Rim davrida davlat hokimiyati va huquqning bir-biriga bo'ysunmasligi g'oyasi paydo bo'ldi. Aristotel davlat boshqaruvining turli shakllarini o'rganib, qonunlarning oliy o'рни va hukmdorning qonunga bo'ysunishi haqida ta'kidlagan.

2. O'rta asrlarda huquqning diniy asoslari.

O'rta asrlarda huquqning manbai sifatida diniy tamoyillar yetakchi bo'lgan. Foma Akvinskiy huquqiy boshqaruvni ilohiy adolat konsepsiyasiga asoslab, davlatning huquqqa rioya qilishini zarur deb hisoblagan.

3. Yangi davrda huquqiy davlat nazariyasining shakllanishi.

XVI-XVIII asrlarda huquqiy davlat konsepsiyasi o'zining ilmiy asoslarini shakllantirdi. Jon Lokk va Sharl Lui Monteskyu hokimiyatning bo'linishi va qonun ustuvorligi tamoyillarini nazariy asoslab berdi. Kant esa insonning tabiiy huquqlari va davlatning ularni kafolatlash vazifasini muhim deb belgiladi.

4. Zamonaviy davr va xalqaro huquqiy davlat tamoyillari.

XX-XXI asrda huquqiy davlat nazariyasi xalqaro miqyosda e'tirof etilib, BMT, Yevropa Kengashi va boshqa xalqaro tashkilotlar faoliyatida muhim o'rin egalladi.

5. Huquqiy davlat hokimiyatining tamoyillari

Huquqiy davlat hokimiyati quyidagi tamoyillar asosida faoliyat yuritadi:

1. Qonun ustuvorligi.

Davlat hokimiyati va uning barcha organlari faqat qonuniy me'yorlarga amal qilishi shart. Bu tamoyil qonun chiqaruvchi va ijro etuvchi hokimiyat faoliyatining oshkoraligi va qonunlarga muvofiqligini ta'minlaydi.

2. Hokimiyatlarning bo'linishi.

Hokimiyatning qonun chiqaruvchi, ijro etuvchi va sud hokimiyatiga bo'linishi davlat tizimida muvozanatni saqlash imkonini beradi. Har bir tarmoq boshqasidan mustaqil faoliyat yuritishi va bir-birini nazorat qilishi zarur.

3. Inson huquqlarining kafolatlanishi.

Huquqiy davlatning asosiy vazifasi inson huquqlarini himoya qilishdir. Bu borada davlat fuqarolarni diskriminatsiyadan himoya qilishi, ularga teng imkoniyatlar yaratishi va har bir shaxsning qadr-qimmatini ta'minlashi lozim.

4. Fuqarolik jamiyati bilan hamkorlik.

Huquqiy davlat hokimiyati fuqarolik jamiyati institutlari – nodavlat tashkilotlar, ommaviy axborot vositalari va boshqa tashkilotlar bilan o'zaro hamkorlik qilishga asoslanadi.

5. Davlatning huquqiy javobgarligi.

Davlat hokimiyati o'z vakolatlari doirasidan chetga chiqmasligi va qonunbuzarliklar uchun javob berishi shart. Bu tamoyil davlatning fuqarolar oldidagi ishonchini oshiradi.

6. Huquqiy davlatning amaliyoti va xalqaro tajriba

Rivojlangan davlatlarda huquqiy davlat amaliyoti

Rivojlangan davlatlarda (AQSh, Germaniya, Yaponiyada) huquqiy davlat tamoyillari qatorida quyidagilar muhim rol o'ynaydi:

Mustaqil sud hokimiyati tizimi orqali qonun ustuvorligini ta'minlash.

Korrupsiyaga qarshi qat'iy choralar ko'rish.

Fuqarolarni qonun chiqarish jarayoniga faol jalb etish.

Xulosa: Huquqiy davlat hokimiyati davlat va jamiyat o'rtasidagi muvozanatni ta'minlaydigan asosiy tizim sifatida qaraladi. U davlatning qonuniy doirada faoliyat yuritishi, inson huquqlarini kafolatlash va fuqarolik jamiyati institutlari bilan samarali hamkorlik qilishni nazarda tutadi. Shunday qilib, huquqiy davlat tamoyillarining chuqur o'rganilishi va amaliyotda tatbiq etilishi davlat boshqaruvining adolatli va samarali bo'lishini ta'minlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston respublikasi konstitutsiyasi.-Toshkent, 2023.
2. Foma Akvinskiy. Qonun va adolat falsafasi. – Moskva: Nauka, 1997.
3. Jon Lokk. Hukumat haqida ikkita traktat. – Toshkent: O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi, 2004.
4. Sharl Lui Monteskyu. Qonunlarning ruhi haqida – Moskva:Yuridicheskaya literatura, 1996
5. I. Kant. Amaliy aql tanqidi. – Toshkent: "Fan", 2010.
6. V.V. Lazarev. Davlat va huquq nazariyasi. – Moskva: Norma, 2020.
7. D. Held. Demokratiya va global boshqaruv. – London: Polity Press, 2004.
8. BMT Nizomi (1945-yil). – Rasmiy xalqaro hujjat.
9. Yevropa Kengashi. Inson huquqlari va asosiy erkinliklarni himoya qilish to'g'risidagi Konventsiya. – Strasburg, 1950.
10. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent: Adolat, 1992 (2023-yilda o'zgartirishlar bilan).